

19 Έντυπο λεξικό ανατομίας του ανθρώπου: ιταλική και ελληνική ορολογία

Ελένη Κασάπη, Μαρία Μυρωνίδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαφορά από άλλα λεξικά είναι πως έχει απεικονίσεις μορφολογικές και χαρτογραφούμε τους όρους σε άτλαντες ανατομίας γιατί λαμβάνουμε υπόψη τόσο τον γιατρό περιστασιακό μεταφραστή όσο και τον επαγγελματία μεταφραστή που δεν έχει ιατρική προπαρασκευή ανεξαρτήτως της ιταλομάθειας με την οποία έχει πιθανόν αξιολογηθεί. Αυτή η απεικονιστική παρουσίαση των όρων που έγινε με στόχο τον χρήστη συμπληρώνεται από εγκυκλοπαιδικού τύπου πληροφοριακό υλικό που παραπέμπει σε πεδία χρήσης του κάθε όρου, δηλαδή προσανατολίζεται ο μεταφραστής στα πραγματικά κείμενα του ιατρικού και παραϊατρικού κόσμου από όπου θα αντλήσει την φρασεολογία πρότυπο για την μετάφραση του. Δεν διεκδικούμε τον τίτλο του λεξικού που περιλαμβάνει όλους τους υπάρχοντες όρους ανατομίας του ανθρώπου, αυτό δεν μπορεί να υπάρξει ποτέ γιατί με την μοριακή βιολογία στην ιατρική και τα οπτικά μέσα που σήμερα διαθέτει η επιστήμη, θα προκύπτουν συνεχώς όροι ενδοκυταρικής πλέον ανατομίας. Το έργο ξεκίνησαν το 1991 οι Ελένη Κασάπη και Κώστας Ζωντανός, συνέχισαν και ολοκλήρωσαν οι Μαρία Μυρωνίδου και Ελένη Κασάπη και εργάστηκαν για την αποδελτίωση των όρων δεκάδες φοιτητές ιατρικής και ιταλικής φιλολογίας. Σήμερα υπάρχει σε ηλεκτρονική μορφή ενσωματωμένο σε βάση ιατρικής ορολογίας του ΠΙΑΜΑΚ με την συνδρομή του δρ μεταφρασεολογίας Μίλτου Χατζή και του καθηγητή πληροφορικής Γιώργου Ευαγγελίδη. Το βήμα αυτό περικλείει το επίπεδο που επιχειρούσε η θεματική υποστήριξη κάθε άτλαντα της έντυπης έκδοσης και ανοίγει τον δρόμο του συνεχούς εμπλουτισμού με νέους όρους ιδίως της μικροανατομίας.

Printed glossary of human anatomy: Italian and Greek terminology

Eleni Kassapi & Maria Myronidou

ABSTRACT

The difference from other dictionaries is that it has illustrations of morphological and cartographic representations of anatomy terms in the form of an anatomy atlas because we take into account both the physician occasional interpreter and professional translator; the first with no medical preparation and the second with no Italian linguistic competence in order to translate. This pictorial presentation of terms is complemented by encyclopedic type information that refers to areas of use of each term with the aim to facilitate the translator to use actual texts of the medical and paramedical world from where we can make choices of standard phraseology for medical translation. We do not claim the title of the dictionary that includes all existing conditions of human anatomy, it may never be because with molecular biology and modern optical instruments the science of medicine now develops its micro-anatomic terminology. The project began in 1991, Eleni Kassapi and Costas Zontanos, have completed two glossaries of Italian to Greek and Greek to Italian terminology of Anatomy working on the indexing of dozens of terms identified by Medical and Italian Literature students. The revision was

completed by Maria Myronidou and Eleni Kassapi in 2011. Today is under development in digital form, with the collaboration of Dr. Miltiades Chadzis, PhD in Translation Studies and professor George Evangelides, PhD in Applied Computation Science. This step is a combination of the plan for thematic support to the Atlas of Anatomy [printed edition of 2011] and opens the path for the continuous enrichment of the glossary with new microanatomic terms.

0 Το θέμα των παράλληλων λεξικογραφικών έργων [μας]

Όπως ανακοινώνεται στον τίτλο, θα μιλήσουμε για ειδικά λεξικά: συγκεκριμένα για παράλληλα ιατρικά ειδικά λεξικά με θέμα την ανατομία του ανθρώπου για να προβληματιστούμε και να προβληματίσουμε ως προς την ανάγκη γενικότερα της παράλληλης χρήσης έντυπων και ψηφιακών λεξικών στην εκπαίδευση μεταφραστών αλλά και στην μεταφραστική και διερμηνευτική καθημερινότητα στην μεταφραστική αγορά επαγγελματικών διαγλωσσικών μεταφορών και διαμεσολαβήσεων ειδικού και επιστημονικού λόγου.

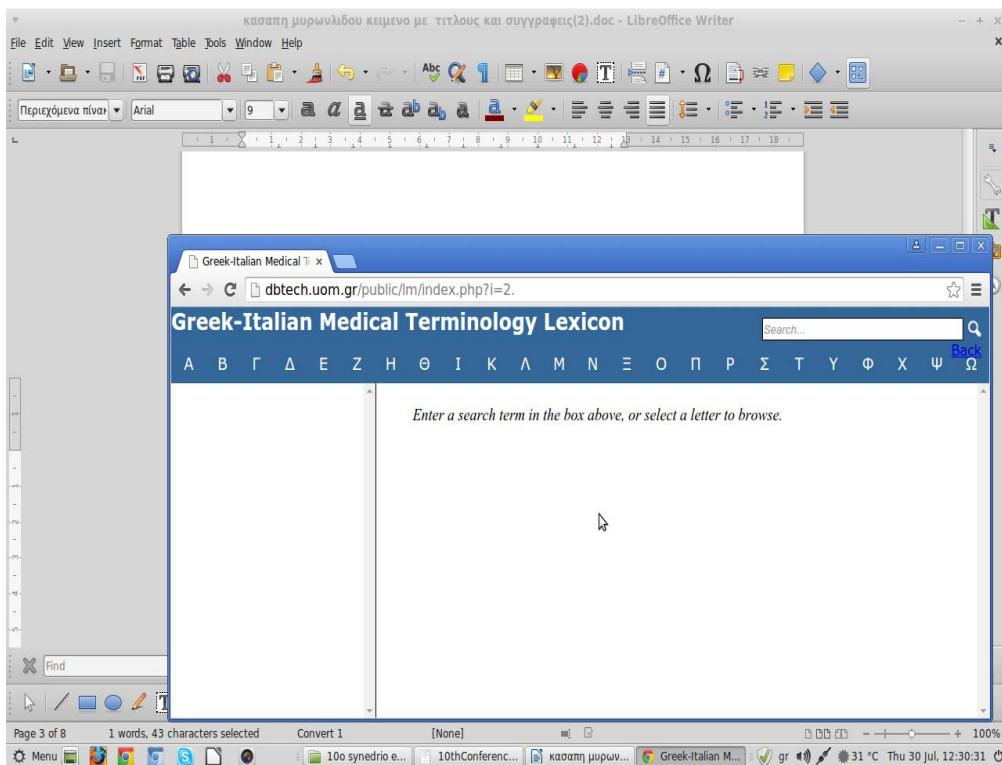
Την στιγμή κατά την οποία δημοσιοποιείται η παρούσα παρέμβαση, υπάρχει παράλληλα με το έντυπο λεξικογραφικό έργο μας που αναφέρεται στον τίτλο της ανακοίνωσης, διαθέσιμο το ακόλουθο ψηφιακό λεξικογραφικό προϊόν:

Greek-Italian Medical Terminology Lexicon [1] που αναπτύσσεται ψηφιακά στο Πανεπιστήμιο "Μακεδονία" και ειδικότερα στο Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Πληροφορικής υπό την επίβλεψη του καθηγητή ΠΑΜΑΚ κ. Γιώργου Ευαγγελίδη.

1 Νέοι όροι: φυσική και νοηματική επικαιροποίηση και προσβασιμότητα στα λεξικογραφικά έργα

Παρουσιάζουμε οδηγίες χρήσεως του ψηφιακού έργου μας με τα ακόλουθα παραδείγματα προσβασιμότητάς του:

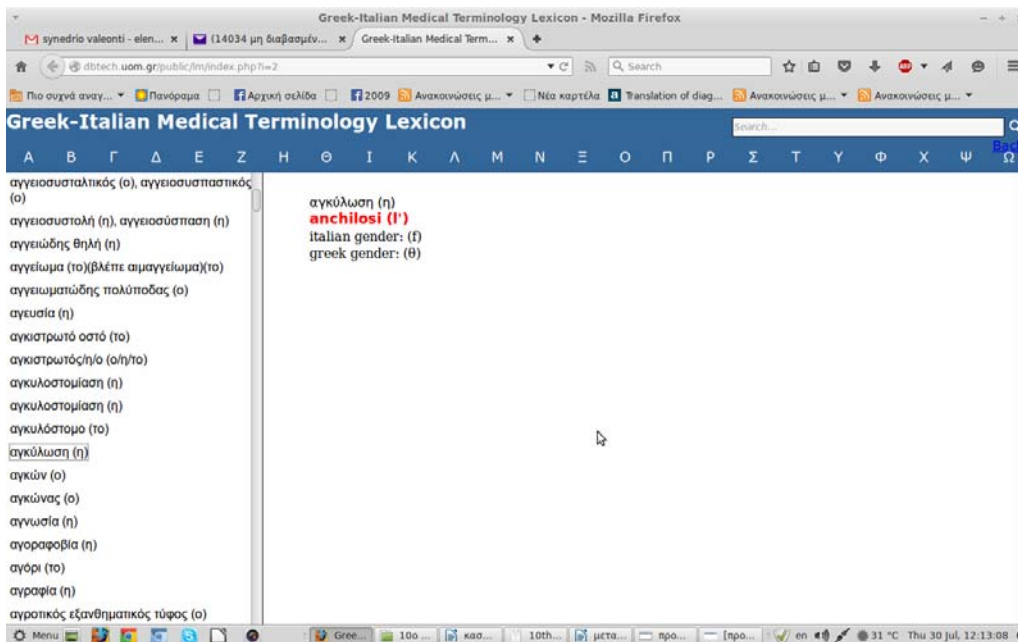
Βήμα 1: η βάση δεδομένων

Βήμα 2: η πρόσβαση

Με την οδηγία που ακολουθεί

“Enter a search term in the box above, or select a letter to browse. This page requires that JavaScript be enabled” έχουμε πρόσβαση δίγλωσση στον όρο ανατομίας του ανθρωπου που μας ενδιαφέρει.

Βήμα 3: ο εντοπισμός ισοδυναμιών

Για να γίνει κατανοητό το γεγονός ότι χρειάζεται η βάση μας αυτή αλλά και κάθε ψηφιακή σε κάθε αντίστοιχο της παράλληλο έντυπο ειδικό λεξικό, θα δώσουμε ένα παράδειγμα που δείχνει ότι και τώρα συνεχίζουν να εισέρχονται στην ελληνική ιατρική ορολογία, δια του μεταφραστικού και επιστημολογικού δανεισμού, όροι ανατομίας του ανθρώπου: στην ελληνική γλώσσα παραθέτουμε 4 όρους που εντάσσονται στην περιοχή της ανατομίας του νευρικού συστήματος:

- αστροκύτταρα [2],**
- μικρογλοιακά κύτταρα [2],**
- επενδυματικά κύτταρα [2],**
- ολιγοδενδροκύτταρο [2].**

Το 2011 οι όροι αυτοί εισήχθησαν στο λεξικό [2] που περιγράφεται με την παρούσα ανακοίνωση λόγω συμμετοχής ιατρού στην λεξικογραφική διαδικασία και την μορφή που έλαβε το τελικό προϊόν.

2 Έλληνες και ιταλοί λεξικογράφοι: καθολικές δυσκολίες στην νοηματική προσβασιμότητα σε νέους όρους ειδικών επιστημών

Το 2015 σε στρογγυλή τράπεζα, η οποία έλαβε χώρα στις 2 Ιουλίου στην Θεσσαλονίκη [3], με συμμετέχοντα μέλη της, εκτός των Ελλήνων συμμετεχόντων, και διεθνούς φήμης ιταλόφωνους λεξικογράφους, κάναμε αναφορά στα ελληνικά και στα ιταλικά μεταφραστικά ισοδύναμα των όρων που έχουν προαναφερθεί και όντως η γενική διαπίστωση των ελληνόφωνων και ιταλόφωνων μη ιατρών ήταν ότι πρωτοσυναντούσαν τους όρους κατά τις εργασίες της στρογγυλής τραπέζης αυτής:

astrociti [2],
microglia [2],
cellule ependimali [2],
oligodentrocitya [2].

Το πεδίο εφαρμογής των παραπάνω όρων όπως και των ελληνικών ισοδυνάμων τους είναι η ανατομία, η φυσιολογία, η ιστολογία, η νευρολογία, δηλαδή περιοχές που αποτελούν επιστημολογικό κοινό έδαφος για πλήθος ιατρικών κειμένων ιατρικού τουρισμού αλλά και συνεδριακών παρεμβάσεων στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση. Οι προαναφερθέντες όροι αυτοί εμφανίζονται στα κείμενα άλλοτε στον ενικό και άλλοτε στον πληθυντικό αριθμό ή άλλοτε στον ενικό και πληθυντικό αναλόγως των γλωσσών στις οποίες χρησιμοποιούνται.

Οι όροι δημιουργήθηκαν εκτός της ελληνικής ιατρικής κοινότητας, λόγω ανακαλύψεων μικροανατομικής φύσεως, χάρη στην ύπαρξη και χρήση των ηλεκτρονικών και φωτοηλεκτρικών ισχυρών μικροσκοπίων.

Τέτοιες φύσεως ελληνικοί και ιταλικοί όροι που τα ηλεκτρονικά μικροσκόπια, όπως στο παράδειγμα, ή άλλες ανακαλύψεις της ιατρικής φέρνουν στον κόσμο μας, πολιτισμικά και μεταφραστικά θεωρούμενου, τουλάχιστον για την Ελλάδα, στα έντυπα τουλάχιστον ελληνικά ιατρικά λεξικά δεν θα περιέχονται πάντα διότι οι εκδόσεις δεν ανανεώνονται τόσο συχνά ώστε να παρακολουθούν προόδους σε πολιτισμικά αντικείμενα όπως η ανατομία και το ιδιολεκτό της που πριν την ανακάλυψη των ισχυρών μικροσκοπίων θεωρήθηκε στατική ειδική γλώσσα [3] καθώς:

- α. δεν είναι πολλοί οι χρήστες ελληνοϊταλικών ιατρικών λεξικών,
- β. οι δαπάνες των εκδοτών δεν φτάνουν, λόγω τραβήγματος, σε απόσβεση ούτε σε μία πενταετία,

γ. βολεύουν στους χρήστες που δεν έχουν εξοικείωση με τα λογισμικά λεξικών και γενικότερα με την ψηφιακή τεχνολογία: υπάρχουν τέτοιες τυπολογίας χρήστες και μεταξύ των γιατρών και των εκπαιδευόμενων φοιτητών ιταλικής φιλολογίας και γενικότερα μεταφραστικών σπουδών,

3 Το παράλληλο έντυπο έργο [μας]

Το επικαιροποιημένο, για εκπαίδευση επαγγελματιών μεταφραστών, έντυπο λεξικό της έκδοσης, η οποία περιγράφεται εδώ και ετοιμάστηκε από Μαρία Μυρωνίδου και Ελένη Κασάπη, έχει περιεχόμενο με οργάνωση που να μην θυμίζει άτλαντα ανατομίας και τα ισοδύναμα λήμματα ιταλικής και ελληνικής παρουσιάζονται στην ίδια εικόνα, της ίδιας σελίδας με σκίτσα που παρήγαγε ο γραφίστας Γιώργος Τζιόκας, αλλά επίσης περιέχει και αναφορές σε τοπογραφικές σχέσεις οργάνων μεταξύ τους καθώς και ονοματολογία που αναφέρεται στην μορφή τους, τις δομικές σχέσεις με άλλα όργανα καθώς και τα πεδία χρήσεως του κάθε όρου από τον ιατρικό και παραϊατρικό κόσμο. Είναι δηλαδή απαραίτητο για την εκπαίδευση μεταφραστών και αναντικατάστατο λόγω της ύλης του, η οποία χρησιμοποιείται για διδακτικούς σκοπούς δεδομένου ότι περιλαμβάνει λεξικογραφικές ασκήσεις, τα ρήματα της γραμματικής του ιατρικού κειμένου αναφοράς τους, ελληνοϊταλικό ευρετήριο λεξιλογικών και ορολογικών μονάδων. Επομένως και λόγοι παιδαγωγικών προτεραιοτήτων δεν ευνοούν την κατάργηση του έντυπου προϊόντος.

Μας επηρέασε πολύ σε αυτό το έργο η βάση ιατρικής ορολογίας που κατά την δεκαετία του '80 ετοίμασε η Naomi Sager [4] παρέδωσε στην διεθνή κοινότητα υπό την ονοματολογία MEDLARS, με έμφαση στην γραμματική και το συντακτικό των ιατρικών της κειμένων αναφοράς, όπως και τα έργα των Chabner [5] και Leonard [6] που πρόσφεραν τεράστιο έργο στην απεικόνιση της αγγλικής ιατρικής γλώσσας με τοπογραφικούς όρους.

Υπογραμμίζεται πως συμμετέχουμε στις εργασίες του Συνεδρίου για να δηλώσουμε πως ως συντάκτες του έντυπου, υπό συζήτηση έργου μας, δεν μας φτάνει το έντυπο αυτό ειδικό λεξικογραφικό έργο στην εκπαίδευση μεταφραστών επαγγελματιών και επιστημονικών ιατρικών κειμένων ανατομίας.

Για να συνεχίσουμε την διαδικασία παραγωγής βελτιωμένων μορφών του έργου μας, το οποίο είναι συνέχεια του πρώτου στην Ελλάδα ελληνοϊταλικού ειδικού γλωσσαρίου ανατομίας και έχει 2 εκδόσεις από το 1994 [7] μέχρι το 2011 [2] στραφήκαμε στην ψηφιακή τεχνολογία [1].

Σχηματίσαμε μέσα από μακροχρόνια συνεργασία, μία ομάδα αποτελούμενη από τους Μαρία Μυρωνίδου, Ελένη Κασάπη, Μίλτο Χατζή και Γιώργο Ευαγγελίδη που εργάζονται και διεξάγουν έρευνα στο ΑΠΘ και στο ΠΑΜΑΚ.

Κατανοούμε όλοι πως δεν θα ανανεωθεί εύκολα με νέα επικαιροποιημένη, η έντυπη έκδοσή μας γιατί ήδη δείξαμε ότι:

- α. για τον εκδότη η υπάρχουσα έκδοση πρέπει να πουληθεί,
- β. δεν αλλάζει το κοινό των χρηστών μας τόσο γρήγορα στο ψηφιακό γραμματισμό του καθώς δεν έχουμε φοιτητές με λιγότερο ψηφιακό αγραμματισμό σε σχέση με την δεκαετία του '90 ή της περιόδου 2001 μέχρι 2010 [8].

4 Τα ελεύθερα λογισμικά και η χειραφέτηση των λεξικογραφικών έργων

Με την ψηφιακή τεχνολογία και το ελεύθερο λογισμικό που επιλέξαμε, καταστήσαμε το έντυπο έργο μας διαθέσιμο και ανανεώσιμο δωρεάν και ως συμπληρωματικό προϊόν του τόμου που κυκλοφορεί. Για μας σημασία έχει το έργο να συνεχίσει να είναι χρήσιμο όχι μόνον διδακτικά μέσω του τόμου που κυκλοφορεί στο εμπόριο αλλά και μέσω της ψηφιακής του, επικαιροποιήσιμης διαρκώς εκδοχής του, της βάσης Greek-Italian Medical Terminology Lexicon.

Δεν θεωρούμε ότι οι δύο τύποι λεξικών είναι ανταγωνιστικοί μεταξύ τους αλλά δεν γνωρίζουμε πότε ο εκδότης μας θα προωθήσει στην αγορά το έντυπο λεξικογραφικό μας έργο με μία δισκέτα ψηφιοποιημένη και με πρόσβαση στην παραπομπή Greek-Italian Medical Terminology Lexicon του Εργαστηρίου Πληροφορικής του ΠΑΜΑΚ [<http://dbtech.uom.gr/public/lm/index.php?i=2>].

5 Αντί συμπερασμάτων

- α. Περισσότερο από την έντυπη ή ψηφιακή ή συνδυασμένη τυπολογία των λεξικογραφικών έργων μας και γενικότερα όλων των λεξικογραφικών προϊόντων, σημασία έχει να γνωρίζουμε γιατί χρησιμοποιούμε ένα λεξικογραφικό προϊόν αντί κάποιου άλλου όχι μόνον ειδικής αλλά και γενικής γλώσσας. Απο εμπειρίες μας στην μετάφραση διαγνωστικού εργαλείου για το νοητικό λεξικό, λεξικογραφικά προϊόντα που αποδελτιώνουν γραπτό λόγο δεν προσφέρονται για όλες τις χρήσεις και όλους τους χρήστες ή όλες τις μεταφραστικές εντολές, πχ για την μετάφραση ξενόγλωσσων εξετάσεων προφορικού λόγου κατα την νευρολογική εξέταση γνωστικών διαταραχών δεν θα μας κάλυπτε η βάση ΕΘΕΓ που αποθησαυρίζει γραπτό λόγο αλλά θα μας κάλυπτε μία βάση με αποδελτίωση προφορικών αφηγήσεων.

- β. Επίσης σημασία έχει να χρησιμοποιούμε τα λεξικογραφικά προϊόντα κριτικά ανεξαρτήτως της συμβατικής ή ψηφιακής μορφής του [βλ. λάθη φοιτητών στην μετάφραση όπου από χ1...χ10 ερμηνείες επιλέγουν την πρώτη που διαβάζουν στο λεξικό τους].
- γ. Υπάρχουν λεξικά που μπορούν να βοηθήσουν πολύ αποκλειστικά σε ψηφιακή μορφή [νοηματικής, για μετανάστες, για τεχνικά και ειδικά επαγγέλματα, για τα πολιτισμικά αντικείμενα όπως της γαστρονομίας για παράδειγμα.
- δ. Δεν θα ξεπεραστεί σύντομα κανένας τύπος λεξικών στην Ελλάδα [θα εξαρτάται ωστόσο η επιλογή από τους χρήστες και την κατάσταση χρήσεως].
- ε. Η μελλοντική πρόκληση αφορά την συνενωση των λεξικογραφικών πηγών στην Ελλάδα: δημοσίων και ιδιωτικών φορέων καθώς και των μεταφραστικών εργαλείων που υπάρχουν ήδη.
- στ. Τα πανεπιστημιακά τμήματα που εκπαιδεύουν μεταφραστές επείγει να εισαγάγουν και την διδασκαλία για την χρήση ελεύθερων λογισμικών για την μετάφραση και την λεξικογραφία.

6 Βιβλιογραφία

- [1] Greek-Italian Medical Terminology Lexicon, 2014, Μιλτιάδης Χατζής, Γιώργος Ευαγγελίδης, Μαρία Μυρωνίδου, Ελένη Κασάπη, Πανεπιστήμιο "Μακεδονία", Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Πληροφορικής.
- [2] Μαρία Μυρωνίδου – Τζουβελέκη, 2011, Ελληνοϊταλικό εικονογραφημένο γλωσσάριο ανατομίας του ανθρώπου, Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- [3] Ελένη Κασάπη και Μαρία Μυρωνίδου, 2015, Συμμετοχή προσκεκλημένη σε Στρογγυλή Τράπεζα με θέμα "Απο τα έντυπα στα ηλεκτρονικά λεξικά", Συντονιστές Ζ. Ζωγραφίδου και G. Dotoli.
- [4] Naomi Sager, 1982, Automatic Information Formatting of a Medical Sublanguage, in Sublanguage, Ed. By Richard Kittredge and John Lehrberger, Berlin: De Gruyter.
- [5] Devi – Ellen Chabner, 1991, The Language of Medicine, forth edition, Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- [6] Peggy Leonard, 1993, Building a Medical Vocabulary, third edition, Philadelphia: W.B. Saunders Company.

- [7] Κώστας Ζωντανός, Βασίλειος Δαλαΐνας, Ελένη Κασάπη, 1998, Ελληνοϊταλικό γλωσσάρι όρων ανατομίας του ανθρώπου, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- [8] Eleni Kassapi, Maria Myronidou, Theodors Vavouras, 2006, *anadimos;ieysh* 2010, σε Μαρία Μυρωνίδου και Ελένη Κασάπη, Ελληνοϊταλικό εικονογραφημένο γλωσσάριο ανατομίας του ανθρώπου, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σσ. 323 – 333.

Λέξεις κλειδιά: έντυπο λεξικό, ψηφιακό λεξικό, ορολογία ανατομίας

Key words: *printed dictionary, digital dictionary, terminology of anatomy*

Ελένη Κασάπη:

Καθηγήτρια Μεταφρασεολογίας
Διευθύντρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος
Γλωσσών και Πολιτισμού ΑΠΘ
Επιστημονικά υπεύθυνη του Μεταφραστικού Εργαστηρίου Αρχείου Ιωάννη Παπάφη
Ηλ.Ταχ.: kassapi@yahoo.gr / kassapi@itl.auth.gr

Μαρία Μυρωνίδου:

Διευθύντρια Τομέα Φυσιολογίας Ιατρικής Σχολής ΑΠΘ
Καθηγήτρια Φαρμακολογίας
Πτυχιούχος Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας.
Ηλ.Ταχ.: mmyronid@auth.gr